

הרב ר' יצחק מאיר קאנאל — וארשה

תולדותיו

הרב ר' יצחק מאיר קאנאל, רב בוארשה, נולד בשנת 1862, שנת המרד הפולני נגד שלטון הרוסי, ונספה בשואה בשנת 1942, וכל שמונים שנות חייו היוו שרשרת של התלבטויות בתקופת מהפכות, מלחמות וסגעי הזמן, ומאבק קשה וארוך במלחמת החיים של יהודי פולין. הוא היה יהודי אמיץ, אחד מאלה שלא נכנעו ללחץ מתמיד ולרדיפות קשות. הוא שיתף עצמו כל חייו בהגנה על קדשי עם ישראל וקיומו, בשטחים שונים ובאמצעים שונים, והיה לאחד מקברניטי היהדות הדתית בפולין, מצויק בהתמסרותו הרבה לענייני הכלל ובעבודה המתמדת לטובת עמו.

הוא נולד בוארשה, נצר לשלשלת רבנים ועסקנים צבוריים. בילדותו קיבל חינוך רגיל אצל יהודים דתיים ושקד על לימודיו בתורה, עד שהתמחה בהוראה בדת ודין ואיסור והיתר. הוא הוסמך על ידי גדולי התורה של הדור הקודם בגיל צעיר, והמשיך בלימודיו בבית החסידים של גור, בו הסתופף בין זקני החסידים, שרידי חסידי קוצק ותלמידיו של האדמו"ר הראשון לשושלת גור, רבי יצחק מאיר אלטר, בעל „חידושי הרי"ם". שם קלט את האווירה החסידית וספג את הרוח של יראת השם צרופה ובערת.

היה נמנה עם חסידי גור והיה מבקר תכופות אצל האדמו"ר מגור, רבי יהודה אריה אלטר, בעל „השפת אמת", שהטביע חותמו עליו. כל ימיו היה מתעמק בספר זה וספרים חסידיים אחרים, והיה מקושר גם אל בנו וממלא מקומו של בעל „שפת אמת", רבי אברהם מרדכי אלטר.

בנעוריו קלט הרב יצחק מאיר קאנאל הדים של תקופת המרד הפולני נגד שלטון הרוסים. במרד זה השתתפו גם יהודים רבים, והצטרף אליו גם רבה של וארשה, הרב דוב מיזלש, שהיה מקודם רב בקרקא וציר הפרלמנט האוסטרי בווינה בשנת 1848. הרב קאנאל שמע בנעוריו את אגדות המרד על גבורתם של היהודים שהשתתפו בו, ובאווירה זו עוצבה השקפתו על עניינים צבוריים.

בשנת 1905, בעת מלחמת רוסיה ויפאן והמהפכות ברוסיה, התחיל הרב קאנאל להתעניין בפועל בכל הנעשה בעולם המדיני, והוא השתתף בהתיעצויות על עמדת היהודים כלפי מאורעות הזמן.

הוא נתמנה לרב בעיירה בלאשקי, הסמוכה לווארשה, ובכהונתו זו הוכיח מרץ רב ומסירות לענייני הקהילה. הוא השתלם גם בתוראה למעשה בענייני כשרות ובדיונים במשפטים בין אדם לחברו, ובכל מקצועות השולחן-ערוך, אף קיים חליפת מכתבים בעניינים אלה עם גדולי התורה, ה„משיבים" המפורסמים בפולין וליטא. בשנת 1923 נבחר על ידי שלטון הקהילה הווארשאית, בהשפעתו של ר'

ליבוש דוידזון, לחבר ועד הרבנים בוארשה. מיד לאחר התקבלו לכהונה זו, התבלט במרצו ובפעילותיו הרבות. הוא גרם לתסיסה של פעלתנות במשרדו ובכל ועד הרבנים בבירת פולין. לא היה ענין במטרופולין יהודית זו שלא העסיקו. היתה לו השקפה רחבה מאוד על תפקידו כרב. הוא היה משוכנע, שתפקיד זה מקיף ענפים שונים ונרחבים — וכולל למעשה את כל החיים הצבוריים היהודיים בעיר. ברגש של אחריות המפותח בו נטל על עצמו משימות וחובות רבות, ונשא בעולן במלוא מרצו. הוא היה הרוח החיה בועד הרבנים, והשפעתו היתה רבה בפעולותיו, בדיונים על ענינים שונים, בקבלת החלטות, ובעיקר — בהגשמתן. איש מעשי היה, ולא עסק בענינים מופשטים אלא בהלכה למעשה, בהשלטת התורה ורוחה בחיי יום-יום.

ה ר ב נ ו ת ב ו א ר ש ה

לכל חבר של ועד הרבנים בוארשה היה מחוז בעיר; מלבד חברותו בועד הרבנים, היה גם רב למחוז מסויים. סידור זה היה חוקי. הרבנים הרשמיים ניהלו ספרים אורחיים, כלומר, הרשמת לידות, נישואין ומיתות של האוכלוסיה היהודית, כל רב לתושבי מחוזו. וארשה היתה מחולקת למחוזות, שהיו נקראים בתקופת השלטון הרוסי „סירקול“ ובתקופת השלטון הפולני — „אוקרנג“. והנה כל רב היה מוסמך בעניני הספרים האורחיים וכו' למחוז שלו. תושבי אותה השכונה פנו גם לרבם בשאלות בעניני איסור והיתר, בדינים ומשפטים בין אדם לחברו, ובכל דבר שהיה בסמכותו של רב.

הרב קאנאל היה גר ברחוב טוארדה 24, במחוז גז'יבובסקה, בו היו נמצאים בניני הקהילה ומשרדי הארגונים היהודיים, לרבות משרדו של ועד הרבנים דוארשה (בבנין הקהילה) ומשרד אגודת הרבנים. הוא היה נמצא איפוא במרכז החיים הצבוריים, פשוטו כמשמעו. והואיל ולא היה מיושבי בית, היה נוכח בכל התיעצות ובכל דיון, והשתתף באופן פעיל בכל הפעולות בציבור היהודי לא רק בבירת פולין אלא בארץ כולה, כיון שוארשה היתה נקודת המוקד של החיים היהודיים במדינה.

אנו מדגישים: חיים יהודיים סתם, ולא דווקא שטחים, שמגדירים אותם כ„דתיים“. כי לא היתה מחיצה בין חיים חילוניים ודתיים. ולא ניתן להגביל ולתגיד: עד כאן שטח דתי, מכאן ואילך — חילוני. שהרי הקהילה היתה דתית, וכך היה שמה בפולנית באופן חוקי „קהילה יהודית דתית“. והנה, למרות זאת, הקיפה את כל החיים היהודיים, לרבות החיים הפוליטיים והכלכליים, והגיבה על כל הנעשה והמתרחש. מאידך גיסא, הן הרבנים עסקו בתפקידים שונים, שחרגו ממסגרת צרה של „פולחן דתי“, משום שהתורה מקיפה את כל החיים.

זאת ועוד. ההתקפות של האנטישמים הפולנים נגד היהודים, אף אם כוונתו נגד ענייניהם הכלכליים והמדיניים של היהודים, היה להן, בכל אופן, אופי דתי. לדוגמא, חוק על חובת מנוחה ביום א' נגע בענייניהם הכלכליים של היהודים,

שכן היו נאלצים להמנע מעבודה וממסחר יומיים בשבוע, בשבת וביום א', בעוד שהפולנים היו בטלים מעבודה רק יום אחד בשבוע. אבל חוק זה נגע גם בחיים הדתיים, משום שהכביד על יהודים את שמירת השבת, והיו שלא יכלו לעמוד בנסיון להבטל יומיים בשבוע.

וכן גם החוק נגד השחיטה היהודית, משנת 1936, שנטש סביבו מאבק קשה בסיים (הפרלמנט הפולני); הוא היה מכוון נגד העניינים הכלכליים והדתיים כאחד של יהודי פולין. הרב קאנאל, שהיה אז סגן נשיא אגודת הרבנים בפולין, היה מן הפעילים ביותר בארגון זה בהגנה על זכות היהודים לבשר כשר. הוא הוכיח מסירות ומרץ ויעילות רבה במסע ההגנה על השחיטה, בכל המדינה. הוא קיים קשר הדוק ואמיץ עם הצירים היהודיים בסיים ובסינט הפולני, והיה חבר פעיל בועד להגנה על השחיטה הכשרה, שהכיל נציגים מכל הארגונים היהודיים בפולין. כאשר אורגנה שביתה כללית בכל המדינה נגד הצעת החוק האוסר שחיטה, היה הרב קאנאל מן הפעילים ביותר בענין זה, ושיתף פעולה עם כל הגורמים בעלי ההשפעה.

כאשר נהדפה, או נדחתה לשעה, התקפתם של שונאי ישראל על השחיטה הכשרה, והיה נחוץ לארגן את השחיטה באופן שונה מזה שהיה נהוג עד אז (ענייני ניקור וכדומה), היה הרב קאנאל מראשי הפעולה המסובכת הזאת, כנציג ועד הרבנים בוארשה ואגודת הרבנים בפולין.

ב א ג ו ד ת ה ר ב נ י ם

באגודת הרבנים נבחר הרב קאנאל לסגן נשיא. מכיוון שנשיאי אגודת הרבנים שנבחרו בזה אחר זה (הרב ר' יחזקאל ליפשיץ מקאליש, הרב ר' אהרן לוין מרישא, הרב ר' מנדל אלטר מקאליש) גרו מחוץ לבוארשה, היה הרב קאנאל במידה מסוימת המנצח על הפעולות של אגודת הרבנים; היה מבצע את תכניותיה היום-יומיות ומשגית על עבודת המשרד לכל פרטית. במקרים שהיה צורך בהכרעה בעניינים עקרוניים ורבי-ערך, הזעיק את ההנהלה לישיבה, וגייס את הרבנים בעלי-השפעה ומעש.

הוא עמד בקשר מתמיד עם האדמו"ר מגור, רבי אברהם מרדכי אלטר, שהיה מחסידיו הנלהבים, ועם הגאון רבי חיים עוזר גרודזנסקי מוילנא, בכל העניינים הצבוריים. הוא התייעץ תמיד אתם ודעתם היתה לו לצו עליון. הרב קאנאל כיתת את רגליו למשרדים רבים, ופנה לפקידים שונים בענייני הכלל ובענייני יחידים שפנו אליו. הוא לא השיב פני איש ריקם. כל יהודי מצא אצלו אוזן קשבת לדאגותיו וצרותיו, ולא חשך מכל עמל להשתדל ולעזור. גם בגיל הזיקנה לא נתן מרגוע לעצמו, עבד בשקידה ובמרץ געורים; יומם ולילה היה עסוק בעניינים צבוריים. ביתו היה מרכז רב-תסיסה והוא עצמו — עסקן רב-פעלים, שהתבלט בתוך צבור הרבנים בפולין. הוא התבלט גם בתכונה אחרת, הנדירה בין עסקנים. כי אלה, ביחוד רבי-

מעש שביניהם, יודעים לפעול, אבל לא לשתף פעולה — דבר שהוא מלאכה או חכמה מיוחדת. הם יעשו הרבה, יעסקו בכמה מקצועות, יטפלו בכמה שטחים, אבל הכל בעצמם ולבדם. הרב קאנאל, שעבודתו היתה מלאה התמסרות ומרץ, ידע גם לשתף פעולה, לעבוד בצוותא, בהרמוניה, בידידות.

כי בעל מידות היה, והעריך כל כשרון ואף כל רצון טוב, היה דן כל אדם לכף זכות, מחבב את הבריות ומכבדן, ובכלל זה אף את אלה שהתנגדו לדעותיו, או שהיו רחוקים מרוחו. הוא התייחס בידידות כנה ונאמנה לכל אדם שבא אתו במגע, כל שכן לחבריו בועד הרבנים, באגודת הרבנים ובחיים הצבוריים בכלל. לכן היה מכובד על הבריות. ראשי הקהילה, הצירים היהודיים של הפרלמנט

הפולני, ועסקנים צבוריים אחרים, החשיבו אותו והתחשבו בדעתו.

בועידות ארציות של אגודת הרבנים מילא תפקידים חשובים. ביחוד התמחה באיחוי הקרעים בין חוגים ואישים שונים, ובסילוק ה"עוקצין" של אישים מסויימים. הוא שאף תמיד לקירוב הלבבות, לאיחוד הכוחות. וכאשר נתגלו סדקים בארגון הרבנים — שקד על בדק הבית.

ולתפקיד זה התאים ביותר, כי היה מקובל על כל החוגים — על חסידים ומתנגדים, רבני פולין ורבני ליטא. הוא העריך וחיבב את כולם, והם שילמו לו כגמולו.

הרב קאנאל השתייך לאגודת ישראל והשתתף בפעולותיה, אבל לא היה איש מפלגה במובן המקובל. הוא קיים יחסים טובים גם עם מפלגות אחרות והיה בידידות עם מנהיגיהן, לרבות מתנגדי מפלגתו. ידע להעריך את הטוב שבכל תנועה, וכרב — היה חדור רגש אחריות לציבור כולו.

לפי חוק הקהילות היה הרב דמתא חבר לשלטון הקהילה; בוארשת לא היה רב־ראשי, לכן השתתפו בישיבות שלטון הקהילה חברי ועד הרבנים, כל אחד בחדשו לפי התור. הרב קאנאל לא הסתפק בהשתתפות בישיבות הקהילה, אלא לקח חבל בכל הפעולות, ובמשך תקופת כהונתו הברוכה התאמץ להשיג הישגים רבי־ערך ליהדות הדתית, ואף הצליח במאמציו אלה.

הוא שקד הרבה על תיקונים במצב הכשרות, שמירת השבת, ועניינים דתיים אחרים בכרך גדול זה, וארשה, שבו גרו בערך 370 אלף יהודים, מובן, שמילא את תפקידיו הרבים כרב של מחוז, ושירת את האוכלוסיה היהודית באמונה. הוא היה בעל הוראה, מומחה בדיני איסור והיתר, וידע לענות תשובות ברורות בשאלות אלה.

בביתו נתגדלה נכדתו, בת הרב ר' גדליה רובינשטיין מזבארז' בגאליציה, שנתימה מאביה בגיל צעיר, והוא השיאה להרב היימאן, בנו של הדיין מקאליש. נכדו זה היה למדן מופלג, והרב קאנאל שיתף אותו בהנהגת הרבנות, והוא, הרב היימאן, עזר לו בעבודתו זו. הרב קאנאל היה יכול איפוא להתמסר ביתר עוז לענייני הכלל כולו. ואמנם, בשנים האחרונות לפני פרוץ מלחמת העולם השנייה, הרחיב ותגביר הרבה את עסקנותו הצבורית, ונעשה לאחד הרבנים הפעילים ביותר

באגודת הרבנים בפולין, בועד הרבנים בוארשה, ובכל המוסדות החרדיים בבירת. עסקנותו היתה מן הסוג המשובח ביותר, חדורה אהבת ישראל, כנות ונאמנות לתפקידו, מסירות ויעילות, והכרת האחריות הרובצת עליו.

ב ש ו א ת

כאשר הגרמנים הפציצו מאוירוגניהם את וארשה, עלתה דירתו של הרב קאנאל באש, והוא אבד את כל רכושו, לרבות ספרייתו הגדולה, וכמה מבני משפחתו ניספו. אחרי כיבוש וארשה בידי הגרמנים — חלה במחלת הטיפוס, והיה מוטל כמה שבועות על ערש דוי.

אבל גם בעת צרה ומצוקה זו, עת פגעים רבים היו מנת חלקו, לא נפלה רוחו ולא אבד אומץ לבו. עוד לפני שובו לאיתנו, אור כוח לחזק את לבותיהם של היהודים שהיו נתונים בצרה, לעודדם להחזיק מעמד בתנאים קשים אלה. הוא לא היה יושב בית גם בימים ההם, כאשר סכנה גדולה היתה מרחפת על כל יהודי שהיה נראה ברחוב. הרב קאנאל היה מבקר לעתים תכופות בקהילה, במוסדות העזרה, ועוסק בהשתדלויות שונות. הוא טרח ועשה במיוחד למען הרבנים הרבים, פליטי ערי השדה, שנמלטו לוארשה וסבלו עוני, רעב ומחסור. היה תומך בתלמידי ישיבות שהמשיכו בלימודיהם במחתרת ובמחבוא, בתנאים קשים ביותר. בעניינים אלה פעל בצוותא עם רבני וארשה אחרים, וביחוד עם שני הרבנים חברי הקהילה, הרב דוד שפירא והרב שמשון שטוקהמר.

כאשר התחיל הגירוש, שמשמעותו האמיתית היתה — כלייה, לא היו לו, לרב קאנאל, שום אשליות; הוא ידע מה צפוי ל"מגורשים" ולא רימה את עצמו בתקוות שוא. ביחוד ידע, שבגילו אי אפשר שיילקח לעבודת כפייה. הוא החליט איפוא, שכאשר הגרמנים יבואו להוציאו מביתו, יתנגד, ויהיה מה שיהיה. לפחות, אמר, יגיע לקבר ישראל. וכך היה. כאשר הגרמנים באו לקחת את הרב הישיש לגירוש — סירב לזוז ממקומו והתנגד בכוח, והרוצחים ירו בו ונהרג. הוא הובא לקבר ישראל בבית הקברות בוארשה. בן שמונים היה בנפלו לפני בני עוולה.

(נכתב ע"י ר"ר הלל וידמן)